



# De Groene Gids

Afdelingsblad van IVN Ede, Nummer 2025 - 4

Een herfstig nummer

Met veel en gevarieerde artikelen

En natuurlijk met de column en de kinderpagina



**ivn** natuur  
educatie

## Geef deze feestdagen de natuur cadeau!



Verras (klein)kinderen met originele Sinterklaas- en kerstcadeaus die uitnodigen om buiten te ontdekken. Van vergrootglas tot telescoop, van insectenset tot natuurboek – bij Natuurgadgets vind je leuke cadeaus voor de jonge natuurliefhebber

**AKTIE:** Speciaal voor lezers van De Groene Gids: **10% korting** op alle kindercadeautjes bij afhalen in Wolfheze. Geldig t/m 31 december 2025

Kijk op [natuurgadgets.nl](https://natuurgadgets.nl) voor ons volledige assortiment – boordevol inspiratie voor jouw natuurbeleving

Lawijckerhof 32, Wolfheze 026-2060099

## Gegevens van IVN Ede

### BESTUUR

**Voorzitter:** Joop Ernst, voorzitter@ivnede.nl

**Vicevoorzitter:** Dico Wijma, bestuurslid1@ivnede.nl

**Secretariaat:** Truus van Otterloo en Gerda Oppedijk, secretariaat@ivnede.nl; 0318-621059,

**Penningmeester:** Harry van de Ven, penningmeester@ivnede.nl

### ERELEDEN van de afdeling

Joke Veltkamp, Wiebe Verbaan

### GEGEVENS

**Postadres:** Sprengenberg 9, 6718DD Ede

**Ledenadministratie:** voor alle mutaties (adreswijzigingen, wijziging rekeningnummer, aanmelden of opzeggen van een lidmaatschap): [ivn.nl/contact](https://www.ivn.nl/contact)

**Website:** <https://www.ivn.nl/afdeling/ivn-ed>

**Webmaster:** Niels Grandia & Sander Belgraver, webmasterivnede@gmail.com

Liever de Groene Gids digitaal ontvangen? Stuur dan een mailtje naar penningmeester@ivnede.nl

### CONTRIBUTIE

Lid: standaard € 25,00 (extra bijdrage mag)

Huisgenoot lid: standaard € 12,50 (extra bijdrage mag)

*(Alleen mogelijk in combinatie met een betalend lid)*

Vrienden/donateurs dragen bij via bankrekening:

NL 54 INGB 0000 9515 88 t.n.v. IVN Afdeling Ede

De minimum bijdrage bedraagt € 12,50

### WERKGROEPEN

#### Scholen:

Joke Veltkamp, 0317-420703, scholenwerkgroep@ivnede.nl

Ad Meijs, 0318-418273, a.meijs@chello.nl

#### Jeugdclub:

Ineke Jansonius, 0317-413884,

bosvriendjes@ivnede.nl

#### Vogels:

Hans Westendorp, 0318-418465,

vogelwerkgroep@ivnede.nl of

j.g.westendorp@kpnmail.nl

#### Natuurfotografie:

vacant, fotowerkgroep@ivnede.nl

#### Flora:

vacant

#### Natuurgidsen:

Christ Elsten, 0318-413797, christelsten@planet.nl

### WELKOM NIEUWE LEDEN:

Christina Rehse, Ede; Jannita van de Waerdt, Woudenberg; Rineke van der Mijden, Ede; Anneke de Vries, Ede; Hans de Vries, Ede; Tamar Reijnen, Wageningen; Jan Klomp, Ede; Floor Zwietering, Bennekom; Peter Goedhart, Wageningen; Jeroen Pape, Bennekom; Christiaan Zielinski, Ede

# De Groene Gids

IVN Ede - 2025-4

## Van het Bestuur

Het is intussen volop herfst in het land.

Je struikelt bijna over het grote aantal eikels dat overal ligt en ook paddenstoelen zijn er in grote aantallen te vinden. Voor onze paddenstoelenwandelers was zoveel belangstelling dat er mensen teleurgesteld moesten worden. De groepen werden anders te groot.

Naast het genieten van wat de natuur ons biedt, is het bestuur bezig zich voor te bereiden op het komend jaar.

Het activiteitenprogramma moet worden gemaakt, er moeten procedures worden gestroomlijnd, en nog veel meer. Daar zijn we druk mee bezig.

Daarnaast wensen we iedereen prettige feestdagen en alle goeds voor het komend jaar.

## Van de Redactie

Wat was het fijn dat wij zoveel kopij vonden in onze postbus: verslagen van wandelingen, van de scholenwerkgroep en andere bijdragen. Natuurlijk komen daarbij ook de herfst en paddenstoelen aan bod. Zonder al die enthousiaste schrijvers zou er nu een lege Groene Gids voor u liggen. Nu hebben we zelfs vier pagina's extra! Daarom hopen we dat andere lezers ook 'de pen ter hand zullen nemen' en ons voor de volgende Groene Gids een mooie winterbijdrage met foto's zullen sturen. Deadline 1 februari 2026.

Blij zijn we ook met het gebruik van ons nieuwe e-mailadres: redactie.gg@ivnede.nl. Fijn dat al zoveel mensen hun bijdrage hiernaartoe stuurden. Hopelijk gebruiken jullie voor de volgende Groene Gids allemaal het nieuwe e-mailadres. Het oude adres wordt afgesloten.

Het einde van het jaar komt alweer dichterbij. Dit is de laatste Groene Gids van 2025. Met Kerstmis in zicht wenst de redactie alle lezers fijne feestdagen en een natuurlig 2026.

**Beste Schrijvers, uiterste datum voor inleveren kopij: 1 februari 2026**

## Auteursinstructie:

1. Kopij inleveren vóór sluitingsdatum via email: redactie.gg@ivnede.nl
2. Tekst in doc of docx, maximaal 2000 woorden (vier kolommen)
3. Foto's apart in jpeg of png. **MET BRONVERMELDING.**  
Elke foto neemt een plaats in van 100 woorden.
4. In het algemeen geeft een mix van één foto op 250 woorden het meest evenwichtige beeld. Dus 5 tot 6 foto's in een artikel van vier kolommen. Foto's zijn niet verplicht.

## Inhoud

- 3 Van Bestuur en Redactie
- 4 Belangrijke data
- 4 Paddenstoelen
- 5 Zwijnenkauwgom
- 6 Een rennende crèche
- 7 De heidebrand
- 8 Peter de blauwe Pitpit
- 10 Recherchewerk i/d achtertuin
- 12 IVN viert bodemdierendag
- 13 Herfstdrukke
- 14 Human Rewilding
- 15 De grenspaai
- 16 Over de adverteerder
- 17 Gastles vleermuizen
- 18 Bos zonder spekkies
- 18 Natuurgidsenopleiding
- 19 Wandeling
- 19 Column

Foto's voorblad

Boven: Henk Kloen

Onder: Natuurgidsenopleiding

## Colofon

Redactie:

Remieke Niermeyer

Vacature

Corine Klapwijk

Vacature

Vormgever:

Leo Klapwijk

Redactieadres:

redactie.gg@ivnede.nl

Kopij vóór 1 februari 2026

Auteurs zie de auteursinstructie

De Groene Gids is het contactblad van IVN Ede en verschijnt vier maal per jaar.

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen al dan niet te plaatsen, in te korten of aan te passen.

|                       |                                  |
|-----------------------|----------------------------------|
| <b>wo 11 februari</b> | Lezing over Planken Wambuis      |
| <b>za 18 april</b>    | Ledenuitje i.s.m. IVN Apeldoorn  |
| <b>ma 18 mei</b>      | Algemene ledenvergadering        |
| <b>za 4 juli</b>      | Afsluiting Natuurgidsenopleiding |
| <b>za 31 oktober</b>  | Middag voor/met nieuwe leden     |

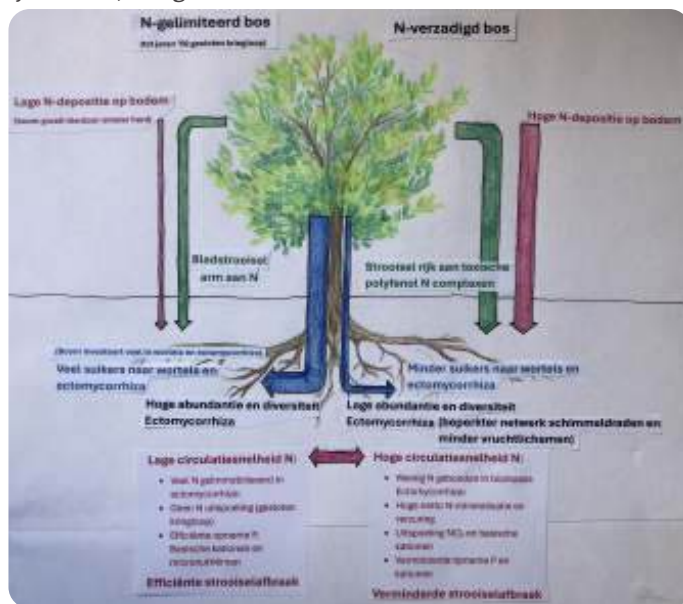
... EN MILIEUVERANDERINGEN  
**SCILLA KÖHLINGER**

De precieze impact hiervan afzonderlijk is moeilijk te zien, maar door wetenschappelijk onderzoek weten we veel over de stikstofvervuiling. De gevolgen ervan zijn duidelijk te zien in onze bossen. Er liggen dikke lagen strooisel in beukenbossen en in dennenbossen zie je adelaarsvaren of gras als onderbegroeiing. Ook de gevolgen voor paddenstoelen en bomen zijn groot. Paddenstoelen hebben meer last van ammoniak van de landbouw dan geoxideerde stikstof zoals NOx.



Foto: Corine Klapwijk

Voorbeelden van mycorrhiza schimmels zijn eekhoorn-  
tjesbrood, vliegenzwam en cantharellen.



Nu is de bosbodem verzadigd met stikstof. Een grote hoeveelheid stikstof slaat neer op de bodem en de boom gaat harder groeien (een boer zou hiermee tevreden zijn). De boom investeert nu meer in de bovengrondse delen en de kruin wordt groter. Helaas gaat er minder suiker naar de wortels. Het wortelstelsel van de boom wordt kleiner en er wordt minder geïnvesteerd in de mycorrhiza schimmel. In de herfst vallen er bladeren van de boom waar meer stikstof in zit. Er zit ook meer stikstof in de bodem en hierdoor worden mycorrhiza schimmels geremd in hun groei. Ook kunnen ze niet goed tegen de dikker wordende strooisellaag. Hierdoor ontstaat er een afname van diver-

siteit van mycorrhiza schimmel soorten en ga je minder soorten mycorrhiza paddenstoelen vinden. Ook ontstaat er een afname van het aantal schimmeldraden in de grond.

Er wordt minder stikstof en koolstof vastgelegd in de vorm van schimmels. Het teveel aan stikstof spoelt uit in de bodem naar diepere lagen en neemt andere voedingsstoffen mee. De bodem verzuurt en krijgt tekorten. Jongere bomen kunnen meer stikstof opnemen daardoor zie je in jonge bossen nog een grotere verscheidenheid aan mycorrhiza paddenstoelen.



Trechterzwam

Foto: Corine Klapwijk

### **Mycorrhiza paddenstoelen die het goed doen met meer stikstof.**

Toch zijn er mycorrhiza schimmels die het wel goed doen met meer stikstof in de bodem. We gaan meer geelwitte russula's, levermelkzwammen, gele aardappelbovisten, parelamanieten en kastanjeboletten in de natuur vinden. Er ontstaat een onbalans van voedingsstoffen waar het hele ecosysteem van te lijden heeft. Denk bijvoorbeeld aan het grote onderzoek naar kalkgebrek bij koolmezen in de bossen bij Ede en de afwezigheid van huisjesslakken in de bossen op de Veluwe. Al deze problemen worden veroorzaakt door een soort op aarde die niet wil samenwerken met zijn medeaardbewoners, omdat hij boven de andere soorten denk te staan.

### **Saprofieten die het goed doen met meer stikstof**

Door de veranderingen in de boom onder invloed van het neerslaan van stikstofverbindingen zoals stikstofoxiden en ammoniak uit de lucht op de bodem, in het water of op de vegetatie verandert ook de samenstelling van het strooisel. Soorten die specifieke delen van het strooisel verteren verdwijnen en soorten die wat minder specialistisch zijn nemen toe. Hierdoor worden moeilijk afbreekbare stoffen minder afgebroken en strooisel hoopt zich op. Er ontstaat een toename van soorten die zowel op loofhout als naaldhout kunnen leven. De kleine bloedsteelmycena is bijvoorbeeld een van de soorten die we minder gaan zien.

Saprofieten (of afbrekers of vuilnismannen) die het wel goed doen op veel stikstof zijn: nevelzwam, roodbruine schijnridderzwam en tweekleurige trechterzwam. Die zullen we dan ook meer gaan zien.

### **Klimaatverandering**

Door klimaatverandering zal er een verschuiving plaats gaan vinden van soorten. Warmte minnende soorten zullen het hier beter gaan doen zoals de satansboleet. Ook mycorrhiza schimmel soorten die geen paddenstoelen vormen zullen het hier in onze bossen beter gaan doen. Door de stikstofvervuiling is de boom minder bestand tegen droogte en door klimaatverandering zullen er meer perioden van droogte ontstaan. De gevolgen hiervan zijn nu al te zien in de natuur.

Sinds 1990 is de stikstofdepositie afgenomen, maar vanaf 2005 stagneert de daling doordat de ammoniakdepositie niet afneemt. Vanaf 2009 neemt de stikstofvervuiling weer iets toe.

### **Hoop door plannen om planeet Aarde te herstellen.**

Heel zorgwekkend allemaal, maar er is ook hoop op verandering. Onze huidige natuurbescherming is er vooral op gericht om de schade die wij toebrengen aan de natuur te beperken. Maar er zijn ook groepen mensen bezig met rewilding en het herstellen van Planeet Aarde. Voor mij een hoopvolle kijk op de toekomst voor de kinderen van nu.



Gele aardappelbovist

Foto: Corine Klapwijk

## **Zwijnenkauwgom**

SCILLA KÖHLINGER

Je kunt ze tegenkomen gebioeden met wilde zwijnen. Natgekauwde langwerpige ballen van verse planten. Vorig jaar vond ik er veel tijdens mijn wandelingen op de Hoge Veluwe. Ik vond ze op de plekken waar buntgras groeide. In die kauwballen zat alleen buntgras. Dit jaar vond ik ze langs het hek van De Hoge Veluwe in het Otterlose bos. Op het zandpad stonden de pootafdrukken van een rotte wilde zwijnen en in de planten tussen het hek en het wandelpad was flink huisgehouden. Planten waren uit de grond getrokken en lagen met de wortels bloot, zonder



Zo vind je ze

Foto: Auteur

bladeren en bloemen langs en op het pad. Er stond vooral perzikkruid en beklierde duizendknoop op deze plek. Dit jaar dus een ander smaakje kauwbal dan vorig jaar. Op de planten wordt door een wild zwijn gekauwd en de plantenresten worden uitgespuugd in plaats van doorgeslikt. Lang zullen ze er niet op kauwen, want de uitgespuugde plantenresten liggen bij de plek waar ze uit de grond werden getrokken.

Zover ik heb kunnen terugvinden weten we nog niet precies waarom wilde zwijnen alleen kauwen op de planten en ze vervolgens uitspugen. Ik heb al kauwballen gevonden in de winter en in de zomer. Ze worden gemaakt van pitrus, buntgras en nu perzikkruid en beklierde duizendknoop. Misschien doen ze dit om vitamines en vocht uit de planten te halen.



Een 'kauwgombal'

Foto: Auteur



## Een rennende crèche

LEO KLAPWIJK

Op de Veluwe lopen veel wilde zwijnen. Hoewel het aantal door de komst van de wolf verminderd is blijven er nog genoeg over. Een boswachter van staatsbosbeheer schrijft begin dit jaar: 'Er wordt nu vanuit gegaan dat van de vier biggen er drie overblijven. Dat leidt tot een kleinere aanwas ...'. Het tellen van zwijnen is overigens lastig omdat de dieren zich moeilijk laten zien en nogal beweeglijk zijn.

Mocht je ze toch tegenkomen is het verstandig ze een beetje uit de weg te gaan, zeker in de periode dat ze biggen hebben. Een volwassen zeug weegt rond de 150 kilo. Die massa houd je niet zomaar tegen. En hun maximumsnelheid ligt boven de 50 kilometer per uur. Dus wegnemen helpt ook niet echt.

Zwijnen leven meestal in matriarchale groepen, rotten genaamd. Die bestaan uit een leidster en een aantal van haar vrouwelijke nakomelingen. Rond de vijf dieren volgens animalrights.be. Omdat de zeugen tegelijk biggen (frislingen) werpen zijn die ook allemaal van dezelfde leeftijd. Omdat een zeug zo'n zes biggen per nest krijgt, kan dat een groep van meer dan twintig biggen opleveren



Een frisling

Bron: Staatsbosbeheer

die de zeugen gezamenlijk verzorgen. Er wordt dan ook wel gekscherend over crèches gesproken. Dat je de dieren niet altijd hoeft te zoeken bleek tijdens een fietstocht in de vroege morgen. Ik fietste rustig over het fietspad naar de Mossel toen ik gekraak en geschreeuw in het bos hoorde. Gealarmeerd remde ik wat af en voor ik het goed en wel door had, kruisten vlak voor mij een paar zwijnen het fietspad, gevolgd door een grote groep schreeuwende biggen en daarachter weer een zwijn. En een meter of twee daar weer achter kwam nog een biggetje dat luid schreeuwend de groep probeerde in halen. Het duurde even voor deze grappige gebeurtenis tot mij doorgedrongen was.



Een 'creche'

Bron: animalrights.be

## De heidebrand

EFFECTEN VAN DE HEIDEBRAND BEGIN APRIL OP DE EDESE HEIDE  
GERT VAN DER MEER

Al een jaar of zeven doe ik, nu samen met Hester van Breederode, de BMP-B broedvogeltelling op de Edese Heide oost 1 (Sovon plot nr. 54746), met een oppervlak van 203,8 hectare. Het gebied bestaat grotendeels uit heide, en daarnaast uit ijle en deels vrij oude dennenbossen. Bij een BMP-B telling gaat het om de voornamelijk schaarse soorten in een groter telgebied tussen 30 en 300 hectare. Gewone soorten als vink en koolmees worden niet geteld.



Telgebied plot 54746 Edese heide oost 1. Licht: heide, donker: bos. Bovenaan het mobilisatiecomplex van defensie

Begin april van dit jaar heeft er een grote brand gewoed, waarbij ongeveer de helft van de open heide en een deel van de dennenbossen is verbrand. Dit was ook het geval bij een aantal solitaire jeneverbessen en vrijstaande oude grove dennen. Wat zou het effect zijn van de brand op het aantal territoria broedvogels? De brand vond plaats vóór het legbegin van de meeste soorten kenmerkend voor dit type gebied (roodborstta- puit, boomleeuwerik, kneu, veldleeuwerik, boompieper, gekraagde roodstaart, graspieper, kuifmees). Het is niet aannemelijk dat bodembroeders een verbrand stuk heide zouden uitkiezen om te gaan broeden: geen dekking en geen voeding (geen of te weinig bodemdier- tjes). Zouden soorten zich verplaatsen binnen het telgebied, zouden soorten hun heil elders/verder weg gaan zoeken? Zouden boombroeders last hebben van het feit dat een flink aantal dennen en jeneverbessen is verbrand?

| Vogelsoort           | Aantal territoria |      |      |      |      |      |
|----------------------|-------------------|------|------|------|------|------|
|                      | 2020              | 2021 | 2022 | 2023 | 2024 | 2025 |
| Boompieper           | 30                | 39   | 37   | 38   | 32   | 33   |
| Boomleeuwerik        | 10                | 13   | 9    | 9    | 9    | 8    |
| Veldleeuwerik        | 38                | 50   | 38   | 41   | 38   | 32   |
| Roodborstta-<br>puut | 18                | 13   | 13   | 14   | 19   | 18   |
| Gekraagde roodstaart | 9                 | 4    | 12   | 13   | 13   | 6    |
| Graspieper           | 12                | 18   | 23   | 23   | 17   | 18   |
| Kneu                 | 9                 | 15   | 10   | 14   | 10   | 7    |
| Kuifmees             | 6                 | 7    | 7    | 8    | 2    | 9    |
| Geelgors             | 9                 | 8    | 4    | 1    | 2    | -    |
| Groene specht        | 1                 | -    | -    | 2    | 1    | 2    |
| Grote bonte specht   | 2                 | 1    | 3    | 4    | 4    | 5    |
| Kleine bonte specht  | 2                 | -    | -    | -    | 1    | -    |
| Zwarte specht        | -                 | -    | -    | -    | -    | 1    |
| Koekoek              | 2                 | 2    | -    | 2    | 1    | 2    |
| Zwarte mees          | -                 | -    | -    | -    | 2    | 1    |
| Buizerd              | -                 | 1    | -    | 1    | -    | 1    |
| Sperwer              | -                 | -    | 1    | -    | -    | -    |
| Kwartel              | -                 | 1    | 14   | -    | -    | 3    |
| Gauwe vliegenvanger  | -                 | -    | -    | -    | -    | 1    |
| Raaf                 | -                 | -    | -    | -    | -    | 1    |

Resultaten tellingen bijzondere broedvogels Edese heide Oost-1 (BMP-B)

**Resultaten**

In de tabel is het aantal territoria van de laatste paar jaar vermeld van de waargenomen soorten, vastgesteld op basis van de waarnemingen conform de Sovon-methode.

**Interpretatie**

We menen te kunnen concluderen dat er beperkte effecten van de brand zijn geweest op de aantallen territoria:

- Het aantal territoria veldleeuwerik is duidelijk minder dan het gemiddelde van eerdere jaren, en het laagste aantal sinds 2020. Aangezien een flink deel van de open heide verbrand is, zou dat een verklaring kunnen zijn. Daartegen pleit overigens dat de aantallen territoria van graspieper, roodborsttapuit en boomleeuwerik, eveneens grondbroeders op open terrein, niet zijn verminderd.
- Het aantal territoria gekraagde roodstaart is fors minder dan eerdere jaren, hetgeen niet overeen komt met het landelijk beeld (1). Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat a. het aantal potentiële broedholtes is afgenomen doordat flinke stukken dennenbos zijn verbrand, waaronder nogal wat oudere bomen, ook min of meer solitaire grove dennen, en b. dat grenzend aan nog wel gespaard of deels gespaard bos de heide verbrand is, zodat de bosranden niet meer zo aantrekkelijk zijn voor de gekraagde roodstaart (2). Overigens zijn er wel vaker schommelingen in het aantal territoria gekraagde roodstaart, ook zonder brand.
- Het aantal territoria van de kneu was na de brand ook lager dan eerdere jaren. Mogelijk speelt de door de brand afgenomen hoeveelheid kruiden bij deze zaadeter een rol, maar van de kneu is bekend dat er vaker van jaar tot jaar een grillig verloop te zien is (3).

Van de roodborsttapuit kon een verplaatsingseffect worden waargenomen: waar ze vorige jaren broedden op stukken heide waar thans de brand woedde, verschenen ze dit seizoen op plekken waar ze eerder niet broedden. Een dergelijk fenomeen is eerder beschreven in het broedseizoen een jaar na de brand (4, 5). In de jaarlijkse inventarisatie van de nachtzwaluwen, eind juni 2025, door de vogelwerkgroep Ede, bleek het aantal waarnemingen en ook territoria van de nachtzwaluw niet gedaald, maar juist toegenomen in het plot 54746. Wel werd ook hier een verplaatsingseffect gezien.



Waarnemingen nachtzwaluw 2024

Waarnemingen nachtzwaluw 2025

Kuifmees en spechten hadden kennelijk geen last van de afname van voor nestholtes geschikte bomen, er was zelfs sprake van enige toename. Van de raaf, die in eerdere jaren geregeld te horen of te zien was, kon dit jaar een

territorium worden vastgesteld. Ook de grauwe vliegenvanger was een nieuwkomer, beiden in het dennenbos ten zuiden van het mobilisatie-complex van defensie.

**Verwachtingen**

Wat zijn de verwachtingen voor het broedseizoen in 2026? Eerder is beschreven dat de boomleeuwerik, een echte pioniersoort, profiteert van de ontstane kale stukken (4, 5). Dit zou kunnen leiden tot een toename in het aantal territoria. De roodborsttapuit broedt graag in en onder heidestruiken en heeft bovendien uitkijkposten nodig, zodat te verwachten valt dat de verbrande stukken voorlopig niet door deze soort zullen worden ge(her)koloniseerd.

**Referenties**

1. Jan-Willem Vergeer, Sovon, persoonlijke mededeling  
2. de Nie H.W., Brussaard L., van Oostveen C, Avis L. & Vergeer J.W. (red.) 2024. Broedvogels van Wageningen en omstreken 1991–2020. KNNV Vogelwerkgroep Wageningen e.o. Gekraagde roodstaart, blz. 72,73  
3. de Nie H.W., Brussaard L., van Oostveen C, Avis L. & Vergeer J.W. (red.) 2024. Broedvogels van Wageningen en omstreken 1991–2020. KNNV Vogelwerkgroep Wageningen e.o. Kneu, blz. 56,57.  
4. Deuzeman S. 2013. De herontwikkeling van voormalig zendercomplex Radio Kootwijk in 2012. Sovon rapport 2013/10. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.  
5. Jacobs A. Kolonisatie van afgebrande heide door grondbroedende vogels. Een studie op de Kalmthoutse Heide. Afstudeerscriptie, Universiteit Antwerpen 2012–2013

# Peter de blauwe pitpit

LAURA VAN GINKEL

Soms gebeurt het dat men een diertje ontmoet dat blijft hangen. Niet in de letterlijke zin van het woord, maar wat men ook probeert, het beeld van het creatuurtje weigert te verdwijnen uit gedachten en slaap. Het verdringt al waar men aan denkt bij het ontwaken, tijdens de lunchpauze en voor het slapengaan; er heerst een haast onvermurwbaar verlangen om het terug te zien. Zo geschiedde het met mij en Peter de blauwe pitpit. Helaas blijkt dat verlangen maar al te vaak niet te realiseren, of toch wel?



Peter de blauwe Pitpit

Foto: Niels Grandia

Dit is Peter de blauwe pitpit (*Dacnis cayana*), een klein blauw vogeltje uit de familie van de tangaren (Thraupidae). Peter fladdert sinds 2020 rond in de Zoo van Antwerpen(2), waar ik hem voor het eerst ontmoette. Het kereltje moet dus al wel aardig op leeftijd zijn, want de maximale leeftijd die blauwe pitpits kunnen halen wordt geschat op een jaar of acht(3). In heel Europa zijn slechts drie dierentuinen bekend die een blauwe pitpit houden, en die zijn niet dichtbij: de Antwerpen Zoo, Parc Zoologique te Parijs en Tiergarten Schönbrunn in Wenen(2). Nu zijn die tangaren in het wild ook niet direct de meest bereikbare vogels, want ondanks dat de familie bijna vierhonderd soorten beslaat, ziet men ze enkel in het wild op de Amerikaanse continenten(4). Blauwe pitpitjes spenderen hun uren meestal in al net zulke kleine groepjes als ze zelf groot zijn (~ staartmees), terwijl ze in boomkruinen en struikgewas rondhippen op zoek naar vruchten(5). De vrouwtjes zijn prachtig heldergroen, met een wat goudgroene glans op hun rug en een blauw-turquoise kap, terwijl de mannetjes helemaal blauwachtig turquoise kleuren, met een zwart masker en vleugelaccenten. Echt adembenemend vind ik ze.



Vrouwelijk Pitpit

Bron: Davis (2016)

Peters soortgenoten zal men dus niet zo snel tegenkomen in het Edese bos, noch familieleden. Maar niet getreurd: wij hebben wel een aantal interessante verre verwanten van de prachtig blauwe pitpit in ons kikkerlandje! Denk bijvoorbeeld, als meest verwante voorbeelden, aan de ijsgors (*Calcarius lapponicus*) en de sneeuwgorz (*Plectrophenax nivalis*). Niet direct de meest geziene voorbeelden en de auteur van dit stuk moet bekennen dat zij ze ook nog nooit in Nederland heeft gezien. Deze gorzen worden dan ook meestal 's winters en in het najaar aan de kust gespot, als wintergasten vanuit noordelijker streken(6,7).

Om de verwantschap met pitpits te begrijpen en om andere verwante soorten aan te wijzen, dienen we de evolutionaire stamboom van het turquoise-blauwe gevederte te bekijken. Zoomen we uit, dan zien we dat de tak van de ijs- en sneeuwgorz zich ongeveer 22.9 miljoen jaar geleden splitste van de tak met de blauwe pitpit (let wel, die laatste tak omvat naast de tangaren onder meer ook de troepialen en de kardinaalsvogels). Dat komt neer op een kluwen van ongeveer 838 soorten vogels die allemaal in



Volwassen vrouwtje sneeuwgorz in zomerkleed

Bron: Veldt (2007)

meer of mindere mate aan elkaar verwant zijn(8). Hoe verder terug in de tijd de afsplitsing tussen soorten van verschillende takken, hoe minder groot de verwantschap tussen die soorten is. Ter vergelijking: de blauwe pitpit en de geelbuikpitpit, een andere soort binnen het geslacht pitpit, zijn vrij vertaald 6.74 miljoen jaar geleden van elkaar gescheiden(8).

Gaan we verder terug in de tijd, naar zo een 29.3 miljoen jaar vóór het heden, dan zien we dat de tak met de blauwe pitpit zich splitst van een andere tak (tezamen ca. 1130 soorten bevattend). En die afsplitsende tak leidt onder andere tot, jawel: de ons welbekende en geliefde huismus! (8) Van nu af aan, als men zich ooit op een zonnig terrasje door hongerige huismussen omringd weet, denkt men direct aan Peter, de blauwe pitpit.

Inderdaad, exotische soorten zoals Peter zijn prachtig maar we moeten vooral niet vergeten dat wij ook een prachtige, verwonderingswekkende diersoortenrijkdom hebben. De natuur is bovendien intrinsiek meer verwant aan elkaar dan wij vaak voor mogelijk houden. Probeer maar eens de overeenkomsten te vinden tussen de ekster op het dak en de grote grijze kiwi op Nieuw-Zeeland; het zal nog eens tot interessante inzichten leiden!

### Literatuur

1. Davis, H. (2016, 3 september). *Blauwe pitpit Dacnis cayana*. eBird. <https://ebird.org>
2. ZootierlisteHomepage. (n.d.). Retrieved November 1, 2025, from <https://www.zootierliste.de>
3. Bird, J. P., Martin, R., Akçakaya, H. R., Gilroy, J., Burfield, I. J., Garnett, S. T., Symes, A., Taylor, J., Şekercioğlu, Ç. H., & Butchart, S. H. M. (2020). Generation lengths of the world's birds and their implications for extinction risk. *Conservation Biology*, 34(5), 1252–1261. <https://doi.org>
4. Tangaren (Familie Thraupidae) · iNaturalist. (n.d.). Retrieved November 1, 2025, from <https://www.inaturalist.org>
5. Blauwe pitpit - eBird. (n.d.). Retrieved November 1, 2025, from <https://ebird.org>
6. Sneeuwgorz | Vogelbescherming. (n.d.). Retrieved November 1, 2025, from <https://www.vogelbescherming.nl>

7. IJsgors | Vogelbescherming. (n.d.). Retrieved November 1, 2025, from <https://www.vogelbescherming.nl>  
8. OneZoom: Calcarius. (n.d.). Retrieved October 31, 2025, from <https://www.onezoom.org>  
9. Veldt, M. (2007, 18 mei). *adult zomerkleed*. Waarneming.nl. <https://waarneming.nl>

## Recherchewerk in de achtertuin

INEKE JANSONIUS

Als we in juli/augustus buiten eten, is dat naast de overdadig bloeiende munt. Daar is van alles te zien. Veel groene vleesvliegen, maar ook muntvlinder en stadsreus. En af en toe komt er een wesp tussen de bloemen zigzaggend op zoek naar een hapje vlees.

Begin augustus hadden we een nieuwe gast, een Aziatische hoornaar, afgekort AH. De AH is niet zo groot als haar Europese zus, maar zeer gevreesd door imkers. Bijen kunnen de Europese hoornaar de baas door inballen. Als een hoornaar de kast binnendringt, gaan de bijen met een groep om de hoornaar hangen en met hun vleugels warmte maken. Met elkaar kunnen ze zoveel warmte produceren dat de hoornaar dood gaat. Bij een AH lukt dat niet. Deze kan een hogere temperatuur verdragen. Een Europese hoornaar is altijd alleen als ze de kast indringt. AH's werken ook als groep. Ze dringen in principe niet binnen, maar blijven voor de kast hangen. De bijen krijgen daar zoveel stress van dat ze niet meer naar buiten gaan en van de honger omkomen. Ook worden er bijen gepakt. Als een AH een bij de pakken heeft, vliegt ze er mee naar een boom of struik. Daar worden de oneetbare delen verwijderd. Alleen het voedzame borststuk (vliegspieren=eiwitten) wordt meegenomen naar het nest. Na een melding op [waarneming.nl](https://waarneming.nl) hadden we dan ook snel een imker uit de buurt op de stoep staan. Deze exoot die voor het eerst in 2017 in Zeeland is waargenomen, kan niet meer worden uitgerooid. De opmars is te snel gegaan, het zijn er al te veel. De zomernesten van de werksters worden zo groot als een skippybal en in de herfst kunnen er honderden koninginnen uitvliegen.

De imkers richten zich daarom op 'verspreiding en schade zoveel mogelijk beperken' in de hoop dat er natuurlijke vijanden opstaan en er een nieuw evenwicht ontstaat voor alle bijenvolken opgegeten zijn. Dus: zoveel mogelijk nesten ruimen. Er zijn tot dan toe al vier nesten gevonden in Wageningen. We werden uitgenodigd om mee te doen aan een speciale speurtocht. En aangezien het toch vakantie was, wilde ik dit avontuur wel aangaan.

AH's eten voornamelijk wespen, hommels, solitaire bijen, vliegen, spinnen en als de dichtheid aan bijenkasten groot genoeg is, dus ook honingbijen (Odin.nl noemt zo'n 30% honingbijen). Dit geldt ook voor Europese hoornaars trouwens. Bijzonder genoeg kun je ze lokken met een wiekpot. Dit is een jampot met een gleuf in de deksel waar je een lont van een geel huishouddoekje doorheen trekt.

In de pot doe je een mengsel van limonadesiroop, blond bier en een zoete wijn. Dit trekt wel wespen en mieren, maar geen bijen, zweefvliegen en hommels. Als een AH een wiekpot ontdekt heeft, komt ze regelmatig terug en kun je onderzoek gaan doen.



Wiekpot met Aziatische hoornaar; kenmerkend zijn het zwarte lijf met een smalle gele band en een oranje uiteinde en de gele poten Foto: Henk Kloen

De wiekpot is een mooie plek om de hiërarchie in de wespwereld te bekijken. De limonadewespen staan onderaan in de pikorde. Ze komen graag op de pot, maar worden snel weggejaagd zodra er een hoornaar komt. Daarna komt de AH. Maar komt er een Europese hoornaar aan, dan is de AH snel weg of volgt er een knokpartij. De AH kan zich aardig weren, maar na een middag regelmatig knokken kan het zijn dat ze dit met de dood moet bekopen. Binnen een soort zijn ze wel verdraagzaam, ik heb een keer vier Europese hoornaars op één pot gezien. Atlanta's houden ook van een maaltje wiekpot, maar worden door de Europese hoornaar snel verdreven.

Je kunt de wiekpot ook gebruiken om de plaats van het nest, altijd hoog in een boom, te vinden. Je moet dan de richting naar en de afstand tot de wiekpot weten.

De eerste stap is het neerzetten van meerdere wiekpotten en het merken (met een gekleurde stip op het borststuk) van AH's. Je kunt dan posten bij een wiekpot. In welke richting vliegt de AH weg na het drinken? Hoe lang blijft ze weg? Voor elke minuut dat ze wegblijft is het nest ongeveer 100 meter verderop. Door de gegevens van meerdere potten naast elkaar te leggen, krijg je een idee waar je het nest moet zoeken. Heb je geluk, dan lukt het door met een verrekijker de bomen af te zoeken.



Het omhangen van het zendertje

Foto: Ineke Jansonijs

Bij ons in de buurt had de imker vrij snel een beeld van het gebied waar het nest zou moeten zitten. Maar er staan hier heel veel bomen en ze zitten natuurlijk vol in het blad. We hebben gespeurd, maar het is niet te doen. Het werd dus tijd voor deel 2: zenderen en het gezenderde dier volgen. Dat leek me een interessante ervaring, dus ik heb me aangemeld om mee te doen.

Voor een geslaagde speurtocht heb je een AH nodig die regelmatig pendelt tussen nest en wiekpot en groot genoeg is om de zender te dragen (0,3 gram). Op een warme dag werd een AH gevangen op een wiekpot. Vanuit de vangpot liep ze netjes een buisje in, waarna ze met een tangetje zo aan het achterlijf vastgepakt kon worden, dat vleugels en poten vrij bleven. Zo kon het zendertje met een klemmetje omgehangen worden. Kon ze ook vliegen met dit extra gewicht? Daarvoor was de vliegproef in een vangkooi. De vliegproef was goed en daar ging ze! De ontvangers werden aangezet en de portofoons om contact met elkaar te houden uitgedeeld. De speurtocht kon beginnen! Onze AH vloog eerst een boom in om een beetje bij te komen. Het signaal viel weg, ze was er vandoor! Wij gingen verschillende kanten op, maar het lukte helaas niet om het signaal terug te pakken. Na een poosje kwam ze terug bij de wiekpot. Helaas zonder antenne..... Waarschijnlijk heeft ze zo hard gepoetst om van die zender af te komen, dat de antenne los gegaan is.

Na de lunchpauze begonnen we vol goede moed aan de volgende speurtocht. Deze AH was dezelfde ochtend gemerkt en minimaal 6 keer teruggekomen. Ook was ze vrij groot, groot genoeg om een zendertje te dragen. Maar helemaal blij werd ze er niet van. De AH had weinig zin om verder te vliegen dan de eerste en daarna de tweede boom. Na een uur was ze toch ineens onvindbaar. De hele buurt afgezocht, nergens te vinden. Ze vloog nog wel rond met een dure zender. Dan is er nog maar 1 oplossing. Een magneet op de wiekpot zetten, zodat ze na terugkeer niet meer weg kan. De zender is op deze manier teruggekomen, mét antenne. Waarschijnlijk was de batterijoplader niet goed, waardoor de zender te snel geen stroom meer had.

Twee dagen later hebben we het nog een keer geprobeerd, maar nu werd de AH te licht bevonden en moesten we zonder succes stoppen.

Aan de derde speurtocht heb ik niet meegedaan. Deze heeft lang geduurd, maar uiteindelijk wel resultaat gehad. De eerste gezenderde AH wilde niet vliegen. Op een ander

re wiekpot kon daarna met succes een AH gezenderd worden. Het volgen bleek lastiger dan verwacht. Tussen de huizen en bomen reikt het signaal niet zo ver als vooraf gedacht. Uiteindelijk is het nest gevonden, hoog in een grote esdoorn op een grasveldje. Wel binnen de cirkel van 100 meter waarin we zochten, maar in een heel andere richting.

Wanneer je met een verrekijker naar de boom kijkt, zie je wat een prachtig kunstwerk het is. Een sculptuur van laagjes papier met meerdere openingen. Er vliegen meerdere wespen omheen. Er moeten dus veel meer AH's in de buurt zijn, dan je zittend op je terras naast de munt in de gaten hebt.

Vijf dagen na de ontdekking is het nest bij ons in de straat geruimd. Aan het begin van een zaterdagavond. De belangstelling vanuit de buurt was groot. Enkele mensen dachten dat ze de jaarlijkse buurtpicknick vergeten waren toen ze zoveel mensen zagen.



Het opzuigen van het nest onder toezicht oog buurman Foto: Henk Kloen



Nest Aziatische hoornaar in boom

Foto: Jan-Freerk Kloen

De ruiming gebeurt niet met een hoogwerker, maar vanaf de grond met een stofzuiger. Aan de stofzuigerslang kunnen stukken stang gezet worden, net als bij de stofzuiger thuis. Alleen hier werd er doorgebouwd tot de stang ruim 22 meter lang was. Eén man duwde de stofzuigerstang omhoog, de ander controleerde met een verrekijker of de stang inderdaad bij het nest uitkwam. Toen dat goed was, werd het nest aangeprikt en stukje voor stukje, met de hoornaars erbij, opgezogen. Net zolang tot ook de basis in de stofzuiger verdwenen was. Natuurlijk vielen er ook stukken naar beneden. Dat bood gelegenheid om de opbouw van het nest met de raten erin te bekijken. Fascinerend hoe mooi het gebouwd was. Alle stadia van ontwikkeling waren aanwezig, eitjes, jonge, witte larven en poppen met hoornaars die bijna klaar waren om als nieuwe werkster uit te vliegen. De ruimers namen ruim de tijd om



Raat vol deels lege poppen en enkele jonge hoornaars die bijna aan uitvliegen toe zijn  
Foto: Henk Kloen

alles goed te laten zien en over de levenscyclus te vertellen. Na anderhalf uur was de rust in de buurt weergekeerd.

De vraag is nog wel of de hoornaars (in verband met alle bomen) met omwegen gevlogen hebben of dat er in de buurt nog een tweede nest is. Dit kan pas onderzocht worden als de laatste werksters van dit nest het opgegeven hebben zonder nest. Ongeveer een week na de ruiming.

Na 10 dagen waren er nog steeds AH's actief. Er bleek inderdaad een tweede nest te zijn. Op een plek waar we met de verrekijker gezocht en niet gevonden hadden. Op hooguit 10 meter van een bijenkast... Ook dit nest is geruimd, maar hiervoor is de buurt niet meer uitgelopen. Ik heb heel veel geleerd van de imkers en van de hoornaars zelf. Het was een boeiend avontuur.



Een deel van de buitenkant van het nest

Foto: Tiny Smeets

## IVN Ede viert Bodemdierendag

JOKE VELTKAMP

'Wat je niet kent, kun je nooit beschermen. Je moet de bodemdieren ontdekken en zien dat het leuk is en niet eng en griezelig', is de motivering van het IVN om mee te werken aan de Bodemdierendag. En het werd een succesvolle dag!



Zoeken naar bodemdieren

Foto: E. de Waal

Ongeveer 250 leerlingen (9 groepen) van 4 scholen gingen voorzien van een bakje, zoekkaart en een lepel enthousiast op onderzoek. Met hulp van 10 schoolgidsen en vele ouders werden de beestjes op naam gebracht. Voor de gevonden regenwormen, pissebedden en duizendpoten werd zelfs een mooi bloemenbedje gemaakt. Een heel mooi nestje met slakkeneitjes werd ontdekt.



Slakkeneitjes

Foto: E. de Waal



Welk bodemdier ben jij? Bron: NIOO (Nederlands Instituut voor Ecologie)

De waarnemingen werden deels door de leerlingen zelf ingevuld op de website van Bodemdierendagen. De scores voor de bodemrijkdom varieerden van 4,4 tot 9.

In Ede Stad verscheen een artikel met foto <https://www.edestad.nl/lees/1209508>

## Herfstdrukke...

... OP HET WEKEROMSE ZAND  
JANY VAN ZIJTVELD

Wie in oktober over het Wekeromse Zand wandelt, ziet op sommige plekken verse hoopjes zand verschijnen, soms voorzien van kleine afdrukken van pootjes. Het zijn subtiele sporen van de *bosmuis*, een vaste bewoner van dit stuifzandgebied. Juist in deze tijd van het jaar is hij uitzonderlijk actief.



Bosmuisholletje

Foto: Auteur



Prenten van een bosmuis

Foto: Auteur

De herfstmaanden zijn voor hem cruciaal. Terwijl de temperatuur daalt en de dagen korter worden, werkt de bosmuis onafgebroken aan zijn overlevingsstrategie. De hoopjes zand die je dan ziet zijn vaak vers: de muis is druk bezig met graven en sjouwen, legt voorraadkamers aan vol eikels, beukenootjes en zaden. Kleine prenten op deze zandhoopjes verraden nachtelijke activiteit. Onder-tussen wordt de vacht dikker en donkerder, een natuurlijke aanpassing tegen de kou.

Juist nu, als de bosmuis het meest actief is, neemt het gevaar ook toe. Vossen, marters, roofvogels, uilen, raven e. a., jagen op hem. Een braakbal met botresten ergens langs het pad was er stille getuige van zijn...



Een braakbal

Foto: Auteur

# Human Rewilding

KINDEREN REWILDEN, LEREN ZOALS DE NATUUR HET BEDOELDE  
SCILLA KÖHLINGER

Op de vraag waarom ik naar de lezing 'Reconnecting Humans with nature' was gekomen antwoorde ik dat ik kinderen rewild. Dat zorgde voor gelach tot iemand mij vroeg: "Maar wat doe je dan precies?"

Ik neem kinderen mee de natuur in. Als natuurpedagogisch professional help ik hen de natuur en hun eigen natuur te leren kennen. Na schooltijd sta ik met mijn collega's bij basisscholen in Wageningen. Met een bakfiets halen we kinderen op en rijden naar de uiterwaarden of het bos waar we de kinderen op een zo wild mogelijk stukje natuur laten spelen.

## De natuur zit nog in ons.

Soms vergeten we het, maar we zijn zelf onderdeel van de natuur. De natuur zit nog in ons. Een kind dat vrij speelt in de natuur, leert op een manier die diep in zijn wezen past, op de manier waarop mensenkinderen altijd hebben geleerd. Tot nog maar een honderd jaar geleden leerde kinderen hun wereld kennen door te spelen in bossen, langs rivieren en in velden. Tegenwoordig spelen de meeste kinderen met plastic speelgoed, gemaakt met de fantasie van volwassenen, tussen de vier muren van hun huis. Een kind is uit zichzelf nieuwsgierig en gaat de omgeving verkennen en leren kennen. Dat is de natuur van het kind. Eerst wordt alles bekeken, gevoeld, geroken en gehoord. Als de plek onderzocht is, gaat het kind spelen met wat zijn of haar interesse heeft. Andere kinderen zijn nieuwsgierig naar wat de anderen aan het doen zijn en er ontstaan gesprekken en samenspel. Volgens onderzoek (promotieonderzoek Taalkundige Jannette Prins) gaan kinderen op een natuurlijke (rommelige) plek meer taal gebruiken en gebruiken ze ook meer verschillende woorden.

Ook wordt gezien dat kinderen meer rekening houden met elkaar in de natuur en er wordt minder gepest. De motoriek wordt beter ontwikkeld tijdens het in de natuur zijn. Het belangrijkste is toch wel dat ze hun eigen natuur en de natuur om zich heen leren kennen.

## De plek doet ertoe

De plek waar je naar toe gaat, maakt een wereld van verschil. Zodra ik op een plek met kinderen ga spelen die op een schoolplein lijkt, op een kort begrazen grasveld of een zandpad, dan krijg ik direct ander spel. Ineens worden er schoolpleinspelletjes gedaan en wordt er geschreeuwd of ruzie gemaakt om de regels.

Ook speeltuinen 'in het groen' werken vaak niet. Ze zijn ontworpen met de fantasie van volwassenen, met vaste toestellen en bedachte functies. Kinderen doen dan wat de ontwerper wil dat ze doen. Vaak staan ze netjes in de rij te wachten tot een speeltoestel vrij is. Zonde van hun leertijd.

Het mooiste spel ontstaat in een wild stukje natuur met ongevallen bomen, oneffen grond, stenen, takken, zand, klei, bladeren en water. Ik bied dan geen spelletjes of an-



Hoe proeft de natuur?

Foto: Auteur

dere activiteiten. Ik observeer hoe de kinderen met elkaar en de natuur omgaan en laat wat van mij horen als er iets gebeurt wat de kinderen of de natuur niet leuk vinden. Dan leer ik hoe het anders kan. Zie ik of een van de kinderen iets bijzonders in de natuur dan kijken we daarnaar, praten we erover met de kinderen die geïnteresseerd zijn. Jarenlang gaan de kinderen elke week met mij of mijn collega's op pad. De kinderen leren zo heel veel over hun medeaardbewoners. Maar het allerbelangrijkste wat ze leren is omgaan met alles in de natuur wat niet uit boekjes of van beeldscherm te leren is. Hoe ruikt, voelt en proeft de natuur? Waar word je heel blij van en wat vind je heel vervelend in de natuur, en hoe zorg je ervoor dat het minder vervelend is? Ook leren ze omgaan met teleurstellingen: de natuur is niet voorspelbaar en niet altijd leuk. Wat is een fijne plek om te zitten in de natuur? Wat doe je als je naar de wc moet? Kinderen leren gevaren in de natuur herkennen en ermee omgaan. Volwassenen zijn er om het hele leerproces aan te moedigen, om te troosten als er iets misgaat, pleisters te plakken en te wijzen op alle bijzonderheden en gevaren in de natuur.

## Leren zoals de natuur het bedoelde

Ik geloof dat elk kind onder de acht jaar minstens één ochtend of middag per week in de natuur zou moeten doorbrengen. Niet om opdrachten te doen met de leerkracht, maar om vrij te spelen, te onderzoeken en te ontdekken. Dat is leren over natuur zoals een mensenkind het hoort te doen van binnenuit, met alle zintuigen open.

## Het schoolse natuuronderwijs volgt als de natuurlijke basis aanwezig is.

Pas als kinderen die natuurlijke basis hebben, kunnen ze met het schoolse leren uit boeken, van beeldschermen en tijdens biologielessen hun kennis verdiepen.

**Leren over de natuur en onze natuur zit al gewoon in onze kinderen. We zijn dat alleen vergeten.**

# De grenspaal

ALBERT B. LOEF (NATUURGIDS EN ONTWERPER VAN DE TUIN)

De Droom-, Denk- en Doe-tuin aan de Reehorsterweg 88 in Ede, lijkt een gewone tuin, maar is meer dan dat. Het heeft een aantal plekjes, die de moeite waard zijn om ontdekt te worden!

In het landschap zijn grenspalen weinig opvallende elementen en je ziet ze als wandelaar gemakkelijk over het hoofd, omdat deze markeringen vaak ergens midden in een bosperceel, een weiland of in het veen staan en niet altijd makkelijk bereikbaar zijn. Hier heeft de grenspaal een speciale plek gekregen. Ik zal jullie naar deze plek leiden en raad jullie aan om het zelf te komen bekijken.

Wij lopen allereerst door een toegangspoort, de 'Garden Arche' en gaan over een pad van boomschors naar een dichte begroeiing, om via een smal paadje, dwars door die bosschage onze weg te vervolgen. Dan zal je je verbazen over de rustgevende uitstraling die er van die tuinkamer uitgaat. Al bij de eerste stap die je in die tuin zet, voel je een lichte trilling door je heen gaan, alsof de aarde onder je voeten ademt. Mocht jouw hart sneller gaan kloppen bij het zien van de natuurlijke materialen en planten, open dan je hart .....

We lopen verder over het pad naar een kruising waar een grijze betonnen paal, half verscholen tussen de Berberisstruiken, staat met nog leesbare letters: 'EINDHOVEN BE-TON'. Deze grenspaal werd bij de aanleg gevonden en was



Een Grenspaal

Foto: Auteur

toen een deel van een tuinafscheiding. Hij lag als het ware in de aarde te wachten! Je 'moet' er even bij stil staan om de sfeer die er omheen hangt in te ademen. De paal langs het pad staat er als 'een stille wachter'. Je ademhaling versnelt. Je wordt innerlijke geraakt door wat iemand schijnt te fluisteren 'Waar begint jouw tuin, en waar eindigt die van een ander?' Eigenlijk niets bijzonders, want we leven namelijk allemaal in onze eigen tuin, vol bloemen, stenen, paden en doornstruiken. Er zijn mensen die geen muur of hek om hun tuin zetten, uit verlangen naar 'verbinding'. Maar veel mensen bouwen muren, uit angst om gekwetst te worden. Deze grenspaal is geen muur! Je zou kunnen zeggen dat deze betonnen paal een 'grenspaal van onze ziel' is. Wij zullen zelf onze grens moeten aangeven! Helaas valt die grens bij veel mensen om ons

heen niet altijd even goed op. Omdat het nog best ingewikkeld is om duidelijk onze grenzen aan te geven. Daarom overschrijden mensen gemakkelijk onze grens, wat risico's met zich mee brengt om daar iets van te zeggen en over te praten. De ander zou ons namelijk zomaar onbegrepen kunnen achter laten.

In de tuin is er volop de gelegenheid om in alle rust na te denken en als er behoefte aan is om er met iemand in gesprek te gaan over het bewaken van je eigen ruimte en het al dan niet binnen laten van anderen. Naast een heleboel feitelijke kennis bestaan er ook mooie anekdotes waarvan ik er een paar met jullie wil delen.

Het is bekend dat als mensen de markeringen verplaatsten, ze konden rekenen op zware straffen. Je houdt het niet voor mogelijk dat men daartoe in staat was. Als er iemand werd betrapt dan groef men de persoon op die plek in de grond met het hoofd nog net boven de aarde. Er werden paarden voor een ploeg gespannen en men voer met de ploegscharen over die plek .....

Ook kinderen ontkwamen niet aan straf. Men zorgde ervoor dat bij kinderen de plek waar een paal of steen werd geplaatst in het geheugen gegrift bleef. Men ging bijvoorbeeld met de kinderen uit de omgeving naar de plek waar een grenssteen werd geplaatst. Was de plaatsing achter de rug, dan kregen de kinderen een flink pak slaag en werden vervolgens getraakteerd op noten of zoetigheid.

Deze onrechtvaardigheid zou een kind zijn leven lang bij blijven, maar ook de plaats stond in zijn geheugen gegrift en dat was nu juist de bedoeling van deze toch welke macabere behandeling.

Het doel heiligt de middelen zal ik maar zeggen .....

## FA ROOSENBOOM

### Graanhandel

ROOSENBOOM  
VERKOOPADRES: KAMPSTRAAT 10

- Konijnenvoer
- Honden en Katten
- Vogelvoer
- Duivenvoer
- Hooi per zak of baal
- Haksel, Houtvezel of stro
- Kunstmest
- Biologische Meststoffen
- Potgrond
- Bemeste Tuinaarde
- Compost

Telefoon 0318-610680

ROOSENBOOM BOSPOORT 33  
Molenaar, graan en meel  
Fourage en Kunstmesthandel  
Vogelzaden en Kleindiervoeders

Geopend:  
Ma t/m Vrij 08.30 – 12.30  
13.30 – 18.00  
Zaterdag 08.30 – 14.00

# Over de adverteerder

CORINE KLAPWIJK

Al jaren adverteert Maas Roosenboom in onze Groene Gids. Hij weet zelf niet meer hoeveel jaren. Wel vertelt hij dat het komt door Wiebe Verbaan, bij alle lezers zeker bekend. Wiebe heeft gevraagd of Maas adverteerder in de Groene Gids wilde worden en omdat Wiebe altijd vogelvoer bij hem kwam kopen, heeft hij erin toegestemd. Dus daarom staat de advertentie van Graanhandel G. Roosenboom al jaren in de Groene Gids.

De firma Roosenboom vind je aan de Kampstraat in het oudste gedeelte van Ede: De Bospoort. Ik heb het bedrijf daar opgezocht. Dat stukje Ede is niet het stukje waar ik zomaar eens langs wandel. Het ligt een beetje achteraf. Een mooi straatje met een paar authentieke huizen waarvan er één bewoond wordt door Maas Roosenboom. Naast en achter zijn huis staan nog twee grote oude schuren, ieder met hun eigen geschiedenis. Enkele meters verderop vind je de oude schuur van de graanhandel. Dit gedeelte van Ede ademt nostalgie uit. Ik begrijp dat de Bospoort rond 1900 zo'n beetje het centrum van Ede was met tal van kleine winkeltjes waarvan het kruidenierswinkeltje van Lammert van den Bospoort er een was.



Nostalgie in de Kampstraat

Foto: Auteur

Sinds 17 januari 1900 is de graanhandel Roosenboom gevestigd in het pand op nummer 10. Hij bestaat dus al 125 jaar. De overgrootvader van de huidige eigenaar, Gerrit Roosenboom, is de graanhandel daar begonnen. Het was toen een maalderij: de Meul voor oud-Edenaren. Boeren kwamen hun koren brengen en de graanhandel kreeg maalloon. Maalloon is de betaling in natura: de molenaar mocht een deel van de hoeveelheid graan houden. De molenaar schepte zijn deel (maalloon) uit de zakken, zodra deze werden gelegegd om gemalen te worden. Dat maalloon was vaak maar 1/24e tot 1/16e deel. Een dubbel koppel molenstenen stond in de hal om het graan van de boeren te malen. Nog steeds is er een enkel koppel molenstenen te bewonderen. Er wordt echter al minstens 24 jaar niet meer gemalen.

In het begin werden de molenstenen aangedreven door een petroleummotor, in 1914 door een gasmotor, de kolencentrale zorgde toen voor het gas. Toen dat ophield (geen kolen door de oorlog, en dus geen gas) werd er in 1943 elektriciteit aangelegd. In de oorlog kwamen de boeren hun graan brengen. Zo zorgde de molen voor de voed-



De winkel

Foto: Auteur

selvoorziening: overdag kwamen de Duitsers en 's nachts de dorpelingen.

De baas van de firma loopt met trots door zijn bedrijf. In het midden hangt nog een mengketel. Daarmee werd vroeger het veevoer gemengd en in zakken gedaan. Nu is de mengketel buiten bedrijf. Als je binnenkomt staan aan de linkerkant zakken met vogelvoer en konijnenvoer, in het midden zakken met voer voor de kippen en daarachter nog wat voer voor de tuinvogels. In de grote hal naast de oude schuur liggen zakken met potgrond, tuinaarde en



De mengketel

Foto: Auteur

allerhande andere artikelen. Je kunt er dus alles kopen voor je huisdier en ook wat meenemen voor je tuin. Er is ook een kantoor in de oude hal met een oude oranje rekenmachine, wat papieren en een prachtige oude foto van de generaties Roosenboom. Geen computer? Ja die is er wel. Maar die ligt thuis. In 2012 moest Maas van de bank met de computer aan het werk. Hij ziet nu wel dat er zonder computer niet goed te handelen is.



De geschiedenis

Fotos: Auteur

Vier generaties Roosenboom hebben gewerkt in de graanhandel: de overgrootvader van de huidige eigenaar, de grootvader en zijn broer, en de vader.

De keuze om te adverteren in de Groene Gids is niet een bewuste keuze voor de natuur. Maas Roosenboom houdt wel van de natuur, gaat er zo nu en dan op de fiets van genieten. De wolven vindt hij maar niks. Dat worden er veel te veel, vindt hij.

Het was leuk om met Maas te praten en een stukje oud Ede te leren kennen.

Dankjewel Maas, voor het jarenlang adverteren en voor het gesprek.

## Gastles vleermuizen...

... BIJ BASISSCHOOL STADHOUDER WILLEM III IN EDE  
JANY VAN ZIJTVELD

Op vrijdagmiddag 19 september 2025 kregen kinderen uit twee groepen 4 van de Stadhouders Willem III school in Ede de kans om dieper in de wereld van vleermuizen te duiken in een gastles.

### Wat gebeurde er in de gastles?

De kinderen leerden de vleermuis op verschillende manieren (nader) kennen door middel van geluid, beeld, delen van ervaringen en creativiteit. Dit zijn enkele van de hoogtepunten:

**Opname met een nachtkijker:** We bekeken een videotje van vleermuizen in actie bij een vijver vlak bij de school.



Betrokken kinderen

Foto: Jacoline van de Kolk

**Geluidservaring:** We luisterden naar geluidsfragmenten van vleermuizen die opgenomen waren met een batdetector of batlogger. De kinderen hoorden de verschillende ritmes en lengtes van de signalen die vleermuizen uitstoten. Deze geluiden die wij zelf niet kunnen horen, zijn voor vleermuizen essentieel voor jagen en navigeren.



Luisteren naar vleermuisgeluiden

Foto: Jacoline van de Kolk

**Echolocatie uitgelegd:** De kinderen leerden hoe vleermuizen via echolocatie hun omgeving verkennen. We legden het uit als een spelletje: het gooien van een bal tegen een muur en het luisteren naar het geluid dat terugkaatst (zo kunnen vleermuizen bepalen wat er om hen heen is).

**Soorten vleermuizen:** We vergeleken een aantal verschillende vleermuissoorten die in Ede voorkomen, zoals de Dwergvleermuis, Watervleermuis, Laatzvlieger, Rosse Vleermuis en Grootoorvleermuis. De kinderen zagen het verschil in grootte van het dier, kleur en oren.

**Creatief tekenen:** De kinderen maakten hun eigen tekening van vleermuizen, geïnspireerd door een demonstratie op het schoolbord van hoe je een vleermuis kunt tekenen.



Een vleermuis tekenen

Foto: Jacoline van de Kolk

nen. En alle kinderen kregen een kleurplaat.

**Apparatuurdemonstratie:** Er was ook gelegenheid om de gebruikte apparatuur (batdetector, batlogger en nachtcamera) van dichtbij te bekijken. De kinderen waren nieuwsgierig naar hoe deze technologie werkt.

## Bos zonder spekkies

### JOKE VELTKAMP

In mei deden 7 scholen de les met opdrachten waarbij de leerlingen moeten onderzoeken voor welke doelgroepen deze bosplek geschikt is. Het waren prachtige lessen met steeds mooi weer. De plek bij Kernhem bleek een onverwacht grote biodiversiteit te hebben.

De **houthakker** heeft graag dikke, rechte en hoge bomen. Hierbij wordt van een tweetal bomen o.a. de dikte gemeten.

De **planten** willen graag een beetje licht en ook een humeuze grond waarin het regenwater niet gelijk verdwijnt. Bij deze opdrachten wordt achtereenvolgens een lichtmeter en een grondboor gebruikt.

De **vogels** willen graag een plek om te broeden, te eten en zich te verschuilen. De leerlingen vinden het prachtig om een eind te lopen om verderop met een gids en verrekijker vogels te spotten.



Illustratie bij opdrachten 'Het Beste Bos', gemaakt door IVN Het Groene Wiel

De **eekhoorns** willen graag een plek met voldoende eten. De leerlingen zoeken hierbij een minuut naar voedsel. Om de **dierpjes in de bomen en struiken** te vinden wordt een wit laken op de grond gelegd voordat aan takken wordt geschud.

De **vos** wil graag een plek waar hij geluidloos een konijn kan vangen. We onderzoeken dit met een sluipspel waarbij de konijnen flinke flaporen krijgen en geblindeerde ogen zodat ze heel goed kunnen horen of de vos in de buurt is.

De **mensen** willen graag recreëren. De leerlingen onderzoeken of er een goede picknick plek is. Ze gaan ergens op een kleedje zitten, plaatsen 4 bordjes en bekertjes en pakken de koekjes trommel met daarin de opdracht om met elkaar te overleggen wat een eekhoorn zoal eet. Nadat het groepje van Hugo heel enthousiast de spullen terug kwam brengen, wilde een ander groepje er ook graag mee aan de slag. Hugo riep ze toe: "De spekkies zijn op hoor!" Ze waren best teleurgesteld tot bleek dat het een grapje was.

Bij het zoeken van **beestjes in en op de grond** wordt een zoekraam neergelegd met een omtrek van ongeveer 2 meter. Grote hilariteit was er toen enkele takjes tegen een boomstronk omgedraaid werden en iemand riep: "Een slang".



Een hazelworm

Foto: J. Elderson

Tot het einde van deze buitenles bleef de hazelworm liggen onder een hoopje takjes en ging er pas vandoor nadat de takjes weggehaald werden. Alle leerlingen hebben hem (of haar?) kunnen bewonderen!

**Fantastische ervaringen!**

## Natuurgidsenopleiding

DE COÖRDINATOREN HANNA POL, WIM CHARDON, LIA HEMERIK

We zijn nu alweer driekwart jaar bezig met de Natuurgidsenopleiding die door de IVN afdelingen Ede, Zuidwest Veluwezoom en Veenendaal-Rhenen in samenwerking met de KNNV afdeling Wageningen wordt georganiseerd. We begonnen met 29 deelnemers waarvan er twee zich

door drukte hebben afgemeld en er op dit moment nog 25 actief meedoen. Er wordt enthousiast meegedaan aan excursies en bij avonden. De toetsingsmomenten liggen op schema en het cursusteam ziet met spanning uit naar waar de deelnemers mee komen voor hun eindopdrachten. Op de zaterdagen 27 september en 4 oktober zijn de zogenaamde oefenexcursies geweest en een deel van de deelnemers heeft met elkaar een wandeling van 3 uur in hun eigen gebied verzorgd. Er wordt voor de overige een inhaalmoment gepland. Het worden leerzame weken.



Eerste mini-excursie in Wekerom

Foto: Auteurs

## Wandeling ...

... MET AANDACHT VOOR KUNST, CULTUUR EN NATUUR  
ALBERT B. LOEF (NATUURGIDS)

Direct na hun studie scheikunde aan de universiteit van Groningen spraken een aantal studenten af om elkaar jaarlijks te ontmoeten. Inmiddels hebben ze allemaal de middelbare leeftijd bereikt en genieten steeds weer van het door hen elk jaar georganiseerde ontspanningsprogramma.

Dit jaar wandelde op 18 oktober 2025 natuurgids van IVN-Ede Albert B. Loef met hen over het SOMA terrein (Stichting Opleiding Machinisten Aannemersbedrijven) en door het Lunterse Buurtbosch. Onderweg was er gelegenheid met elkaar in gesprek te zijn over *Kunst, Cultuur en Natuur*, vanwege het kunst festival in het Veluwslandschap, 'Woest & Bijster' geactualiseerd door een aantal kunstwerken, waarvan er twee werden bezocht.

We hadden geluk. Het was prachtig weer en een aantal Moeflons en nederlandse geiten lieten zich zien.



De groep

Foto: Auteur

### Het Puttertje

Column van Scilla Köhlinger

"Scilla, jouw lievelingsvogeltje was bij ons tegen het raam gevlogen. Hij was toen dood gegaan. Zijn snaveltje zat helemaal scheef. Ik had hem vastgehouden en hij was nog warm. Het was nog een jonge vogel."

Een van de kinderen die ik twee keer per week van school haal en meeneem de natuur in, vertelde mij wat hij vorige week had meegemaakt. Wij waren langs de Rijn in het gras met de groep kinderen tamme kastanjes aan het eten. We hadden net naar een ijsvogel gekeken die met veel geluid over het water vloog en in een wilg ging zitten. Het knalblauw en oranje van dit mooie vogeltje waren in de zon goed te zien geweest. Maar de jongen wist dat mijn lievelingsvogeltje een ander was. Het puttertje is ook zo mooi van kleur en maakt ook nog eens van die schattige geluidjes als het samen met zijn soortgenootjes in de distels zit.

Ook is het puttertje geschilderd in de 17de eeuw. Een periode in de schilderkunst die ik erg kan waarderen. Dat alles bij elkaar maakt het puttertje mijn lievelingsvogel. Dit verhaal van mij had de jongen onthouden. Hij kende het vogeltje, wist hoe het eruit zag, en wist dat ik het vogeltje heel leuk vind. Hij was alleen de naam vergeten.



Het Puttertje

Bron: Wikipedia

Redactie en vormgever wensen u heel fijne feestdagen,  
een goed 2026  
met veel natuurbeleving  
en veel leesplezier  
met de Groene Gids.

# KINDERPAGINA

## PADDENSTOELEN

Paddenstoelen en herfst kun je bijna niet los zien van elkaar, hoewel er ook in de andere jaargetijden paddenstoelen in allerlei vormen en kleuren in het bos te vinden zijn

Zodra de temperatuur in de nacht onder het vriespunt is, worden paddenstoelen slijmerige hoopjes. Veel paddenstoelen bestaan immers voor een groot deel uit water. Ook het mycelium, de schimmeldraden die zich onder de afgevalen bladeren en in de grond bevinden, raken door de vorst beschadigd.

Gelukkig zijn er ook veel paddenstoelen bestand tegen vorst: veel houtzwammen zoals het elfenbankje, judasoor, ... Op dode bomen of takken groeien heel veel zwammen.

Paddenstoelen zijn nu heel populair, maar heel lang geleden (in de middeleeuwen) helemaal niet. Ze werden als geheimzinnig beschouwd. Mensen dachten dat ze 's nachts verschenen en dat ze geen voedsel nodig hadden. De vreemde cirkels waar paddenstoelen soms in groeien, werden gezien als plaatsen waar heksen hun rituelen uitvoerden. Vandaar de naam heksenkring.

De bekendste paddenstoel is natuurlijk de vliegenzwam. Je vindt ze vaak in de buurt van een berk of een groepje berken, maar ook wel bij andere bomen. Vliegenzwammen en bomen hebben elkaar nodig. Onder de grond groeien myceliumdraden. Dat zijn schimmeldraden en daar groeien de vliegenzwammen uit.



Vliegenzwam

Foto Corine Klapwijk

Die schimmeldraden en de dunne wortels van de bomen helpen elkaar aan voedsel en zo groeien bomen én paddenstoelen. (www.bing.com)

Sommige paddenstoelen maken bij vorst een soort 'antivries' aan, bijvoorbeeld het fluweelpootje.



Heksenkring

Foto Corine Klapwijk

Ga vandaag nog het bos in en zoek paddenstoelen groot en heel klein, op dood hout of in het gras, opvallend van kleur of bruin en grijs. Veel plezier! (foto's: Corine Klapwijk)

